Ilmiy tadqiqotlar va ularning yechimlari jurnali
Aoka guvohnoma № 323759 ISSN: 3060-4818

BANKLARDA DAVLAT ULUSHINI KAMAYTIRISH VA BANKLARARO RAQOBATNI RIVOJLANTIRISH

Ro'ziboyev Behruz
Samarqand iqtisodiyot va
servis instituti talabasi
Muxammadiyev Kamoliddin G'ulomiddinovich
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti
Bank ishi kafedrasi kata o'qituvchisi
https://doi.org/10.5281/zenodo.24014896

Annotatsiya. Ushbu tadqiqot tijorat banklari faoliyatida davlat ulushini kamaytirish va banklararo raqobat muhitini rivojlantirishning institutsional hamda iqtisodiy jihatlarini o'rganishga qaratilgan. Bank sektorida davlat ishtirokining yuqori darajada saqlanib qolishi xususiy kapital kirib kelishi, bozor mexanizmlarining erkin ishlashi va moliyaviy resurslarning samarali taqsimlanishiga ta'sir etuvchi omillardan biri sifatida baholanadi. Tadqiqot davomida bank sektorini transformatsiya qilishning nazariy asoslari, davlat ishtirokini qisqartirish mexanizmlari hamda banklararo raqobatni shakllantiruvchi institutsional omillar tizimli, qiyosiy va tahliliy yondashuvlar asosida o'rganiladi. Tahlillar natijasida davlat ulushini kamaytirish jarayonining samaradorligi xususiylashtirish bilan cheklanmasdan, korporativ boshqaruv sifatini oshirish, bozorga yangi ishtirokchilar kirishini rag'batlantirish va barcha banklar uchun teng raqobat sharoitlarini yaratish bilan uzviy bog'liqligi asoslanadi. Shuningdek, banklararo raqobatni kuchaytirish kredit xizmatlari sifati, moliyaviy mahsulotlar xilma-xilligi va mijozlar manfaatlarini himoya qilish imkoniyatlarini kengaytiruvchi muhim omil sifatida talqin etiladi. Tadqiqot yakunida bank sektorida davlat ishtirokini maqbullashtirish va sog'lom raqobat muhitini shakllantirishga qaratilgan ilmiy-amaliy taklif hamda tavsiyalar ishlab chiqiladi.
Kalit so'zlar: Davlat ulushi, tijorat banklari, banklararo raqobat, bank sektorini transformatsiya qilish, banklarni xususiylashtirish, korporativ boshqaruv, moliyaviy bozor, raqobat muhiti.

Abstract. This study aims to examine the institutional and economic aspects of reducing state ownership in commercial banks and fostering interbank competition. The continued substantial presence of the state in the banking sector is regarded as one of the factors influencing private capital inflows, the effective functioning of market mechanisms, and the efficient allocation of financial resources. The study explores the theoretical foundations of banking sector transformation, mechanisms for reducing state participation, and institutional factors shaping interbank competition through systematic, comparative, and analytical approaches. The findings substantiate that the effectiveness of reducing state ownership is not limited to privatization alone but is closely associated with improving corporate governance, encouraging the entry of new market participants, and establishing a level playing field for all banks. Furthermore, strengthening interbank competition is considered a key factor in improving the quality of banking services, diversifying financial products, and expanding opportunities to safeguard customer interests. The study concludes by developing a set of scientific and practical proposals and

recommendations aimed at optimizing state participation in the banking sector and fostering a competitive banking environment.

Keywords: State ownership, commercial banks, interbank competition, banking sector transformation, bank privatization, corporate governance, financial market, competitive environment.

Аннотация. Данное исследование направлено на изучение институциональных и экономических аспектов сокращения государственной доли в коммерческих банках и развития межбанковской конкуренции. Сохранение значительного присутствия государства в банковском секторе рассматривается как один из факторов, оказывающих влияние на привлечение частного капитала, эффективное функционирование рыночных механизмов и рациональное распределение финансовых ресурсов. В рамках исследования на основе системного, сравнительного и аналитического подходов рассматриваются теоретические основы трансформации банковского сектора, механизмы сокращения государственного участия, а также институциональные факторы формирования межбанковской конкуренции. По результатам исследования обосновывается, что эффективность сокращения государственной доли не ограничивается исключительно процессами приватизации, а непосредственно связана с повышением качества корпоративного управления, стимулированием выхода на рынок новых участников и формированием равных конкурентных условий для всех банков. Кроме того, усиление межбанковской конкуренции рассматривается в качестве важного фактора повышения качества банковских услуг, расширения ассортимента финансовых продуктов и укрепления механизмов защиты интересов клиентов. По итогам исследования разработаны научно-практические предложения и рекомендации, направленные на оптимизацию государственного участия в банковском секторе и формирование конкурентной банковской среды.

Ключевые слова: Государственная доля, коммерческие банки, межбанковская конкуренция, трансформация банковского сектора, приватизация банков, корпоративное управление, финансовый рынок, конкурентная среда.

KIRISH. Bank tizimining barqarorligi va samaradorligi mamlakat iqtisodiyotida moliyaviy resurslarning harakatlanishi, investitsiya faolligi hamda tadbirkorlik subyektlarining moliyalashtirish imkoniyatlariga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Shu sababli tijorat banklari faoliyatida davlatning ishtirok etish darajasi va banklar o‘rtasidagi raqobat munosabatlari moliya sektorini rivojlantirishning muhim masalalaridan biri hisoblanadi. Davlat ulushi yuqori bo‘lgan bank tizimida resurslar taqsimoti, kreditlash ustuvorliklari va boshqaruv qarorlarining bozor tamoyillari asosida shakllanishi bilan bog‘liq muammolar yuzaga kelishi mumkin. Biroq davlat ulushini qisqartirishning o‘zi raqobat kuchayishini kafolatlamaydi. Buning uchun xususiy investorlar uchun ochiq va tushunarli sharoit yaratish, banklarning mustaqil boshqaruvini ta’minlash, prudensial nazoratni kuchaytirish hamda bozorga kirish to‘siqlarini oqilona tartibga solish talab etiladi.

O‘zbekiston bank sektorida amalga oshirilayotgan institutsional o‘zgarishlar sharoitida mazkur masala alohida dolzarblik kasb etadi. Banklarni transformatsiya qilish va xususiy kapital ishtirokini kengaytirish jarayonlari bank xizmatlari bozorida teng raqobat sharoitlarini shakllantirish, mijozlar uchun xizmatlar sifati va tanlov imkoniyatlarini oshirish bilan uyg‘un olib borilishi lozim. Aks holda, mulkchilik

tarkibidagi o‘zgarishlar real bozor raqobatiga aylanmasdan, faqat tashkiliy o‘zgarish darajasida qolishi mumkin.

Ayniqsa, kredit resurslari narxi va ulardan foydalanish shartlari, depozitlar uchun taklif etiladigan daromadlilik, raqamli xizmatlar rivoji hamda mijozlar bilan ishlash sifati banklar o‘rtasidagi raqobatning amaliy ko‘rinishlarini belgilaydi. Shu jihatdan davlat ulushini kamaytirish siyosati xususiylashtirish ko‘rsatkichlari bilangina emas, balki bozor konsentratsiyasi, xizmatlar sifati, moliyaviy ommaboplik va banklarning samaradorligi kabi mezonlar orqali ham baholanishi zarur.

Mazkur maqolaning maqsadi tijorat banklarida davlat ulushini kamaytirish va banklararo raqobatni rivojlantirish o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlikni tahlil qilish, ushbu jarayonlarning institutsional shartlarini aniqlash hamda bank sektorida sog‘lom raqobat muhitini shakllantirishga qaratilgan ilmiy-amaliy takliflarni ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqotda davlat ishtirokini maqbullashtirish, korporativ boshqaruvni takomillashtirish va raqobat mexanizmlarini kuchaytirish masalalari o‘zaro bog‘liq holda ko‘rib chiqiladi.

ASOSIY QISM. Tijorat banklarida davlat ulushini kamaytirish bank tizimining mulkchilik tarkibini o‘zgartirish bilangina cheklanmaydi. Bu jarayon banklarning qaror qabul qilish mustaqilligi, resurslarni jalb etish va joylashtirish tamoyillari, boshqaruv sifati hamda raqobat sharoitlarini qayta ko‘rib chiqishni talab qiladi. Davlat banklari iqtisodiyotning ustuvor tarmoqlarini moliyalashtirish va moliyaviy xizmatlar yetib bormagan hududlarda xizmat ko‘rsatish vazifalarini bajarishi mumkin. Biroq bunday vazifalar tijorat faoliyati bilan aralashganda, kredit resurslari bozor tamoyillari asosida taqsimlanmasligi, risklarni baholashda iqtisodiy mezonlardan chekinish va davlat ko‘magiga ortiqcha tayanish holatlari yuzaga kelishi ehtimoli ortadi. Shu sababli davlat ishtirokini qisqartirishdan ko‘zlangan maqsad mulkni xususiy sektorga o‘tkazish emas, banklarning tijorat tamoyillari asosida ishlashini ta’minlash bo‘lishi lozim.

O‘zbekiston bank tizimining tarkibi ushbu masalaning amaliy ahamiyatini ko‘rsatadi. Markaziy bank ma’lumotlariga ko‘ra, 2025-yil 1-dekabr holatida davlat ulushi mavjud banklarning jami aktivlari 576,3 trln so‘mni yoki bank tizimi aktivlarining 65 foizini tashkil etgan. Ularning kredit portfelidagi ulushi 68 foiz, depozitlardagi ulushi esa 53 foizga teng bo‘lgan. Demak, davlat banklari aktivlar, kredit ajratish va depozitlarni jalb qilish bozorlarida katta mavqega ega. Xususiy banklar ulushining ortishi raqobat kuchayganidan dalolat berishi mumkin, biroq buni aniqlash uchun bozor konsentratsiyasi, xizmatlar narxi, mijozlar almashinuvi va banklar samaradorligi kabi mezonlarni ham tahlil qilish zarur.

Xalqaro valyuta jamg‘armasining 2025-yilgi baholashida O‘zbekistonda to‘qqizta davlat tijorat banki bank aktivlarining qariyb 65 foizini egallashi qayd etilgan. Hisobotda davlat banklarida yo‘naltirilgan va imtiyozli kreditlash amaliyoti saqlanib qolayotgani ham ko‘rsatiladi. Bunday kreditlarning jami bank kreditlaridagi ulushi 2020-yildagi 39 foizdan 2024-yil oxirida 24 foizga tushgan. Shunga qaramay, mazkur amaliyot resurslarni bozor shartlari asosida taqsimlashga ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Imtiyozli kreditlar ijtimoiy yoki iqtisodiy maqsadlarga xizmat qilishi mumkin, ammo ularning qiymati, qaytarish manbalari va risklari ochiq baholanmasa, bank balansida muammoli aktivlar to‘planishi va davlat budjetiga qo‘shimcha yuk tushishi ehtimoli mavjud.

Davlat ulushini kamaytirishning muhim yo‘nalishi xususiylashtirishni shaffof va bosqichma-bosqich tashkil etishdir. Bank sotuvga chiqarilishidan oldin uning aktivlari sifati, muammoli kreditlari, kapital yetarliligi, korporativ boshqaruvi va moliyaviy hisobotlari mustaqil baholanishi kerak. Investorlar bankning real moliyaviy holati haqida to‘liq axborot olishi jarayonga ishonchni oshiradi. Xaridorni tanlashda taklif etilgan narx bilan bir qatorda uning uzoq muddatli strategiyasi, kapital kiritish salohiyati,

bankni rivojlantirish rejasi va prudensial talablarni bajarish imkoniyati ham hisobga olinishi lozim. Aks holda, mulk egasining almashishi boshqaruv sifati yoki xizmatlar samaradorligida sezilarli o‘zgarish bermasligi mumkin.

Xususiylashtirish banklararo raqobatni rivojlantirishning yagona vositasi emas. Buning uchun yangi banklar va nobank moliya tashkilotlarining bozorga kirish imkoniyatlarini oqilona kengaytirish, litsenziyalash talablarining shaffofligini ta’minlash, to‘lov infratuzilmasidan teng foydalanish va mijozlarning bankni almashtirish xarajatlarini kamaytirish zarur. Raqamli bank xizmatlari, masofaviy identifikatsiya va tezkor to‘lovlar kichikroq banklarga ham keng mijozlar qatlamiga xizmat ko‘rsatish imkonini beradi. Shu bilan birga, texnologik rivojlanish kiberxavfsizlik, shaxsiy ma’lumotlarni himoya qilish va operatsion risklarni boshqarish talablari bilan uyg‘un olib borilishi kerak.

Banklararo raqobat kredit va depozit mahsulotlari shartlari, xizmat ko‘rsatish tezligi, komissiyalar hamda mijozlarga taklif etiladigan qo‘shimcha xizmatlarda namoyon bo‘ladi. Agar banklar mijozlarni jalb qilishda faqat foiz stavkalarini o‘zgartirish bilan cheklansa, raqobat tor doirada qoladi. Sog‘lom raqobat kredit oluvchining moliyaviy holatini sifatli baholash, kichik biznes uchun mos mahsulotlar yaratish, omonatchilarga tushunarli shartlar taklif etish va xizmatlardan foydalanish qulayligini oshirishni ham qamrab olishi lozim. Shu sababli raqobatni banklar soni bilangina emas, bozor ulushlari, foiz marjalari, xizmatlar sifati, shikoyatlar dinamikasi va moliyaviy xizmatlardan foydalanish darajasi orqali baholash maqsadga muvofiq.

Bunda raqobat neytralligi tamoyiliga alohida e’tibor qaratish zarur. Mazkur tamoyil davlat va xususiy banklarning bozor sharoitida bir xil iqtisodiy hamda tartibga solish talablariga duch kelishini anglatadi. Davlat banklariga nisbatan yashirin moliyaviy imtiyozlar yoki raqobatga ta’sir qiluvchi alohida shartlarning mavjudligi xususiy banklarning bozor imkoniyatlarini cheklashi mumkin. Shu bois davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlash zarur bo‘lgan hollarda uning maqsadi, muddati va moliyaviy qiymati aniq belgilanishi, tijorat banklarining odatiy faoliyatidan ajratilishi lozim. Bu yondashuv bozor ishtirokchilari o‘rtasidagi ishonchni mustahkamlashga xizmat qiladi.

Davlat ishtiroki qisqargan sharoitda moliyaviy barqarorlikni saqlash alohida ahamiyatga ega. Xususiylashtirish yoki yangi ishtirokchilarning bozorga kirishi nazorat talablarini yumshatish uchun asos bo‘la olmaydi. Aksincha, Markaziy bank tomonidan riskka asoslangan nazoratni kuchaytirish, kapital va likvidlik talablariga rioya etilishini ta’minlash, manfaatlar to‘qnashuvining oldini olish hamda banklar faoliyati haqidagi axborot ochiqligini oshirish zarur. Davlat mulkida qoladigan banklar uchun esa aniq tijorat maqsadlari, mustaqil kuzatuv kengashlari, professional menejment va ma’muriy ko‘rsatmalardan xoli kredit qarorlarini qabul qilish tamoyillari belgilanishi kerak.

Bundan tashqari, davlat ulushini kamaytirish jarayonini baholashda faqat xususiylashtirishdan oldingi va keyingi moliyaviy ko‘rsatkichlarni solishtirish bilan cheklanib qolmaslik lozim. Bankning aktivlari va kredit portfeli o‘sishi, sof foiz marjasi, operatsion xarajatlarning daromadlarga nisbati, muammoli kreditlar ulushi va kapital rentabelligi kabi ko‘rsatkichlar ham muhim ahamiyatga ega. Mazkur mezonlar mulkchilik tarkibidagi o‘zgarishlar bank faoliyatining real samaradorligiga qay darajada ta’sir ko‘rsatganini aniqlash imkonini beradi. Shu bilan birga, xususiylashtirish natijasida xizmatlardan foydalanish imkoniyatining ayrim hududlarda cheklanib qolmasligi ham nazorat qilinishi kerak.

Demak, davlat ulushini kamaytirish va banklararo raqobatni rivojlantirish yagona islohot jarayonining o‘zaro bog‘liq, biroq mazmunan farqli ikki yo‘nalishidir. Birinchi yo‘nalish banklarning mulkchilik va boshqaruv tuzilmasini takomillashtirsa, ikkinchisi bozorda teng sharoit, samarali tanlov va

xizmatlar sifati uchun zarur muhitni yaratadi. Shu bois islohotlar natijasini xususiylashtirilgan banklar soni bilangina emas, davlat banklari ulushi, bozor konsentratsiyasi, xususiy kapital oqimi, kredit va depozit bozoridagi raqobat, banklarning moliyaviy samaradorligi hamda mijozlar manfaatlari himoyasi kabi ko‘rsatkichlar orqali baholash lozim.

NATIJALAR. Tadqiqot davomida tijorat banklarida davlat ulushini kamaytirish va banklararo raqobatni rivojlantirish jarayonlari o‘zaro bog‘liq iqtisodiy hamda institutsional omillar majmuasi sifatida tahlil qilindi. O‘rganilgan masalalar asosida bank sektoridagi mulkchilik tarkibi, resurslarni taqsimlash mexanizmlari, korporativ boshqaruv va raqobat muhitining shakllanishi o‘rtasidagi munosabatlar aniqlashtirildi. Tahlil natijalari davlat ishtirokini qisqartirish bank tizimining samaradorligini oshirish uchun muhim shartlardan biri ekanligini, biroq ushbu jarayonning natijadorligi qo‘shimcha institutsional o‘zgarishlarga ham bog‘liqligini ko‘rsatadi.

Birinchidan, bank sektorida davlat ulushining yuqoriligi moliyaviy resurslarni taqsimlash va banklar o‘rtasidagi raqobat sharoitlariga ta’sir ko‘rsatuvchi muhim omil sifatida namoyon bo‘ldi. Maqolada keltirilgan Markaziy bank ma’lumotlariga ko‘ra, 2025-yil 1-dekabr holatida davlat ulushi mavjud banklarning jami aktivlardagi ulushi 65 foizni, kredit portfelidagi ulushi 68 foizni, depozitlardagi ulushi esa 53 foizni tashkil etgan. Ushbu ko‘rsatkichlar davlat banklarining bank xizmatlari bozoridagi sezilarli mavqeini ifodalaydi. Natijada davlat ulushini kamaytirish masalasi nafaqat mulkchilik tarkibini o‘zgartirish, balki bank sektorida iqtisodiy resurslardan foydalanish samaradorligini oshirish va raqobat mexanizmlarini takomillashtirish nuqtayi nazaridan ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Ikkinchidan, davlat ulushini kamaytirishning iqtisodiy samaradorligi banklarni xususiylashtirish jarayonining shaffofligi va institutsional tayyorgarligiga bevosita bog‘liq ekanligi asoslandi. Bank aktivlarining sifati, kredit portfelining tarkibi, kapital yetarliligi, moliyaviy hisobotlarning ishonchliligi va korporativ boshqaruv holati xususiy investorlar uchun muhim baholash mezonlari hisoblanadi. Shu jihatdan banklarni xususiylashtirishdan oldin ularning moliyaviy holatini mustaqil baholash, mavjud risklarni aniqlash va investitsion jozibadorligini oshirish zarur. Tahlil natijasida xususiylashtirishning muvaffaqiyati faqat sotuv qiymati bilan emas, balki bank faoliyatining keyingi rivojlanishi, boshqaruv sifatining yaxshilanishi va tijorat samaradorligining oshishi bilan ham baholanishi lozimligi aniqlandi.

Uchinchidan, banklararo raqobatni rivojlantirishda mulkchilik tarkibidagi o‘zgarishlar bilan bir qatorda bozorga kirish imkoniyatlari va raqobat neytralligi muhim o‘rin tutishi belgilandi. Davlat va xususiy banklar uchun teng iqtisodiy hamda tartibga solish sharoitlarini yaratish raqobat muhitining shakllanishiga xizmat qiladi. Davlat banklariga taqdim etiladigan alohida imtiyozlar yoki yashirin qo‘llab-quvvatlash mexanizmlari xususiy banklarning bozor imkoniyatlariga ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Shu sababli davlat tomonidan amalga oshiriladigan moliyaviy qo‘llab-quvvatlashning maqsadi, muddati va iqtisodiy qiymatini aniq belgilash, shuningdek, tijorat faoliyatidan ajratilgan holda yuritish zarurligi asoslandi. Mazkur yondashuv banklar o‘rtasida teng raqobat sharoitlarini shakllantirishning muhim institutsional sharti hisoblanadi.

To‘rtinchidan, banklararo raqobatning rivojlanishi kredit va depozit mahsulotlari shartlari, xizmatlar sifati, operatsiyalar tezligi, komissiyalar va mijozlarga taqdim etiladigan moliyaviy imkoniyatlar bilan uzviy bog‘liqligi aniqlandi. Raqobatning samarali shakllanishi banklarning faqat foiz stavkalari orqali mijozlarni jalb etishi bilan cheklanmasligi kerak. Aksincha, mijozlarning moliyaviy ehtiyojlariga mos mahsulotlarni ishlab chiqish, kichik biznes subyektlari uchun qulay moliyalashtirish mexanizmlarini taklif etish va bank xizmatlaridan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish raqobatning sifat jihatlarini

belgilaydi. Natijada banklararo raqobatni baholashda xizmatlar sifati, mijozlar manfaatlari, bozor ulushlari va moliyaviy xizmatlardan foydalanish imkoniyatlarini birgalikda hisobga olish zarurligi asoslandi.

Beshinchidan, raqamli bank xizmatlari va zamonaviy to‘lov infratuzilmasining rivojlanishi banklararo raqobatni kengaytiruvchi muhim omil sifatida baholandi. Masofaviy bank xizmatlari, elektron to‘lovlar va raqamli identifikatsiya mexanizmlari banklarning mijozlarga xizmat ko‘rsatish imkoniyatlarini kengaytirishi hamda an’anaviy xizmat ko‘rsatish xarajatlarini optimallashtirishga yordam berishi mumkin. Shu bilan birga, raqamli transformatsiya jarayonida kiberxavfsizlik, mijozlarning shaxsiy ma’lumotlarini himoya qilish va operatsion risklarni boshqarish masalalari ham dolzarb hisoblanadi. Demak, raqamli texnologiyalar banklararo raqobatni kuchaytirish imkoniyatiga ega bo‘lsa-da, ularning samaradorligi tegishli xavfsizlik va nazorat mexanizmlari bilan ta’minlanishi zarur.

Oltinchidan, davlat ulushini kamaytirish jarayonida moliyaviy barqarorlikni ta’minlash va bank risklarini boshqarish alohida ahamiyatga ega ekanligi aniqlandi. Xususiylashtirish banklarning prudensial talablarni bajarish majburiyatini kamaytirmaydi. Aksincha, banklarning kapital yetarliligi, likvidligi, kredit risklari va muammoli aktivlarini nazorat qilish mexanizmlarini takomillashtirish talab etiladi. Davlat mulkida qoladigan banklarda esa mustaqil korporativ boshqaruv, professional menejment va tijorat tamoyillariga asoslangan kredit qarorlarini qabul qilish tizimini shakllantirish muhim hisoblanadi. Ushbu shartlar bank sektorida mulkchilik tarkibidagi o‘zgarishlarning moliyaviy barqarorlik bilan uyg‘unligini ta’minlashga xizmat qiladi.

Yettinchidan, bank sektoridagi islohotlar samaradorligini baholash uchun kompleks ko‘rsatkichlar tizimidan foydalanish zarurligi asoslandi. Xususiylashtirilgan banklar soni yoki davlat ulushining qisqarishi islohotlarning yakuniy natijasini to‘liq ifodalamaydi. Banklarning aktivlari va kredit portfeli dinamikasi, sof foiz marjasi, operatsion xarajatlar, muammoli kreditlar ulushi, kapital rentabelligi va xizmatlardan foydalanish imkoniyatlari kabi ko‘rsatkichlar bank faoliyatidagi real o‘zgarishlarni aniqlashga yordam beradi. Shu bilan birga, bozor konsentratsiyasi va banklar o‘rtasidagi raqobat darajasini baholash mulkchilik tarkibidagi o‘zgarishlarning iqtisodiy natijalarini aniqlash uchun muhim hisoblanadi.

XULOSA. Tadqiqot natijalari tijorat banklarida davlat ulushini kamaytirish va banklararo raqobatni rivojlantirish mamlakat bank tizimining samaradorligini oshirish, moliyaviy resurslardan oqilona foydalanish hamda bank xizmatlari bozorida teng iqtisodiy sharoitlarni shakllantirishning muhim yo‘nalishlari ekanligini ko‘rsatadi. O‘zbekiston bank sektorida davlat ishtirokining yuqori darajada saqlanib qolishi banklarning mulkchilik tarkibi, kredit resurslarini taqsimlash mexanizmlari va raqobat muhitini takomillashtirish masalalarini dolzarb qilib qo‘ymoqda. Shu bilan birga, davlat ulushini qisqartirishni faqat banklarni xususiylashtirish bilan bog‘lash yetarli emas, chunki mulkchilik shaklining o‘zgarishi bank faoliyatining iqtisodiy samaradorligi, boshqaruv sifati va raqobat darajasida avtomatik ravishda ijobiy natija bermaydi. Mazkur jarayonning muvaffaqiyati banklarning moliyaviy holatini chuqur baholash, xususiy investorlar uchun shaffof sharoit yaratish, korporativ boshqaruvni takomillashtirish va prudensial nazoratni izchil amalga oshirish bilan belgilanadi. Tadqiqot asosida davlat ulushini kamaytirish jarayonini bosqichma-bosqich tashkil etish, xususiylashtiriladigan banklarning aktivlari sifati, kapital yetarliligi, kredit portfeli va mavjud risklarini mustaqil baholash hamda investorlarni tanlashda ularning uzoq muddatli rivojlanish strategiyasini hisobga olish taklif etiladi. Bunda

banklarni sotishdan olinadigan iqtisodiy manfaat bilan bir qatorda, yangi mulkdorning bank kapitalini mustahkamlash, zamonaviy boshqaruv tizimini joriy etish va mijozlarga xizmat ko‘rsatish sifatini oshirish imkoniyatlariga ham ustuvor ahamiyat berish lozim. Shuningdek, davlat ulushi saqlanib qoladigan banklarda mustaqil kuzatuv kengashlari faoliyatini kuchaytirish, professional menejmentni rivojlantirish, kredit qarorlarini tijorat mezonlari asosida qabul qilish va ma’muriy aralashuvni cheklash muhim amaliy vazifalar hisoblanadi. Banklararo raqobatni rivojlantirish maqsadida davlat va xususiy banklar uchun teng iqtisodiy hamda tartibga solish sharoitlarini yaratish, bozorga yangi ishtirokchilarning kirish imkoniyatlarini oqilona kengaytirish, litsenziyalash jarayonlarining shaffofligini ta’minlash va to‘lov infratuzilmasidan foydalanishda teng imkoniyatlarni shakllantirish zarur. Davlat tomonidan banklarga ko‘rsatiladigan moliyaviy ko‘makning maqsadi, muddati va iqtisodiy qiymatini aniq belgilash, uni tijorat faoliyatidan ajratish hamda qo‘llab-quvvatlash natijalarini muntazam baholab borish raqobat neytralligi tamoyilini mustahkamlashga xizmat qiladi. Bundan tashqari, bank xizmatlari bozorida raqobatni kuchaytirish uchun kredit va depozit mahsulotlari shartlarini takomillashtirish, kichik biznes subyektlarining moliyalashtirish imkoniyatlarini kengaytirish, mijozlarga xizmat ko‘rsatish tezligi va qulayligini oshirish hamda moliyaviy mahsulotlar xilma-xilligini rivojlantirish maqsadga muvofiq. Raqamli bank xizmatlarini kengaytirish, masofaviy xizmat ko‘rsatish mexanizmlarini takomillashtirish va zamonaviy to‘lov texnologiyalarini rivojlantirish banklarning mijozlar bilan ishlash samaradorligini oshirish imkonini beradi. Biroq ushbu jarayonlar kiberxavfsizlik, shaxsiy ma’lumotlarni himoya qilish va operatsion risklarni boshqarish talablariga muvofiq amalga oshirilishi lozim. Bank sektorida davlat ulushini kamaytirish va raqobatni rivojlantirish natijalarini baholashda xususiylashtirilgan banklar soni yoki davlat ulushining qisqarishi bilan cheklanmasdan, banklarning aktivlari va kredit portfeli dinamikasi, kapital rentabelligi, operatsion xarajatlar, muammoli kreditlar ulushi, bozor konsentratsiyasi va xizmatlardan foydalanish imkoniyatlarini qamrab oluvchi kompleks mezonlardan foydalanish taklif etiladi. Bunday yondashuv mulkchilik tarkibidagi o‘zgarishlarning bank faoliyatiga real ta’sirini aniqlash, mavjud muammolarni o‘z vaqtida baholash va islohotlarning keyingi yo‘nalishlarini belgilash imkonini beradi. Yakuniy xulosa sifatida ta’kidlash mumkinki, bank sektorida davlat ishtirokini maqbullashtirish va banklararo raqobatni rivojlantirish o‘zaro muvofiqlashtirilgan institutsional islohotlar orqali amalga oshirilishi zarur. Davlat ulushini kamaytirish, korporativ boshqaruvni takomillashtirish, raqobat neytralligini ta’minlash, raqamli xizmatlarni rivojlantirish va moliyaviy barqarorlikni mustahkamlashga qaratilgan chora-tadbirlarning uyg‘unligi bank tizimining bozor tamoyillari asosida faoliyat yuritishiga zamin yaratadi. Shu sababli O‘zbekiston bank sektorida amalga oshirilayotgan transformatsiya jarayonlarining asosiy ustuvorligi mulkchilik tarkibini o‘zgartirish bilangina cheklanmasdan, banklarning mustaqil va samarali faoliyatini ta’minlash, moliyaviy resurslardan foydalanish sifatini oshirish hamda mijozlar manfaatlariga yo‘naltirilgan sog‘lom raqobat muhitini shakllantirishdan iborat bo‘lishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Bektemirov, A., Omonov, A. A., Xaydarov, Z. Sh., & Niyozov, Z. D. (2020). Tijorat banklari aktiv va passivlarini boshqarish. SamarDU nashriyoti.
2. Karimova, A. M., & Niyozov, Z. D. (2025). Tijorat banklari aktiv va passivlarini boshqarish. STEP-SEL MCHJ.

3. Niyozov, Z. D., Tog‘ayev, S. S., & Bekmurodov, A. A. (2015). Bank ishi. Samarqand iqtisodiyot va servis instituti.
4. Raxmatov, A. (2025). Tijorat banklari kapitalida davlat ulushini kamaytirish masalalari. Moliya, pul va kredit, 5. https://doi.org/10.5281/zenodo.15660155
5. Niyozov, Z. D., & Maqsudov, O. Sh. (2024). Pul va banklar. STEP-SEL MCHJ.